

Bojan Munjin

Idealna kombinacija govora, geste i glumačke energije

In memoriam, Žarko Potočnjak (1946. - 2021.)

Žarko Potočnjak

SJE
ĆA
NJA

Glumci danas umiru tužni i razočarani. Svijet se u posljednje dvije godine strmoglavo okrenuo na glavu. Bitno je međutim da je to „veliko zatvaranje“, o čemu mahnitito slušamo svaki dan, samo razotkrilo turobno stanje stvari s ovim svijetom. Ta današnja stvarnost, naime, već prilično dugo na mnogo načina u ljudima izaziva osjećaj zebnje, straha i neizvjesnosti. Kronične sumnje u mnoge klimave institucije sada su se obistinile, uništene humane vrijednosti i iznevjerene veze i sada su očitije nego ikada prije i mnogi ljudi, vrlo često umjetnici, povukli su se u vlastitu apatiju ili su otišli zauvijek.

Jedan od takvih glumaca, paradoksalno veseljak i u životu i na pozornici, Žarko Potočnjak, tiho je i rezignirano zatvorio vrata za sobom više mjeseci prije no što će ove jeseni, 21. listopada, u 76. godini i fizički napustiti ovaj svijet. U posljednjem intervjuu on je, doduše, govorio kako osjeća strah od te velike epidemije, ali ključna je bila njegova tjeskoba oko stanja u kojem se danas nalaze ljudska bića.

„Ovo je prvi put da je priroda ustala na čovjeka, ne samo u Kini ili Kaliforniji nego u čitavom svijetu“,

rekao je Potočnjak i time je samo ponovio ono sumorno predskazanje koje se znalo čuti ovih godina na raznim stranama: u toj našoj ljudskoj samoživosti priroda će nam se osvetiti. Uz današnji grandiozni civilizacijski kotač koji se okreće sumanuto brzo doživjeli smo „veliki pad“, kako kaže naslov onog suvremenog romana, i to je Žarko Potočnjak jako dobro osjećao. Zato je odlučio na svoj 75. rođendan objaviti kraj svojeg bavljenja glumom: „Definitivno je to kraj moje glumačke, kazališne i filmske karijere. Neobično, jer umjetnici uglavnom nastoje pod svaku cijenu produljiti svoje umjetničko trajanje. Ovakav čin naprasno zaustavlja bilo kakvu mogućnost daljnjeg trajanja“ rekao je rezignirano Žarko. No ta suluda neodgovornost svijeta, koja nas je na mnogo načina dovela do ove erozije ozbiljnog doživljaja stvarnosti, pa onda i umjetnosti kao velike vrijednosti u toj istoj stvarnosti, mogla se vidjeti i godinama unazad, baš kada su u pitanju položaj i uloga Žarka Potočnjaka u teatru i oko njega. Mnogi ljudi olako su usvojili stereotip da je Potočnjak glumac tek „lakah nota“, iako je u Dramskom kazalištu Gavella igrao punih 18 godina i premda je u mirovinu

otišao kao prvak Drame zagrebačkog Hrvatskog narodnog kazališta. Tako je u Gavelli igrao likove Strindberga, Krležu, Shakespearea, Jančara, Gogolja, Brešana, Čehova i mnogih drugih klasika, a u HNK-u on je bio Puba Fabriczy-Glembay, Odisej, Skup, Mefistofeles, Oronte, Kralj Berenger... Da, igrao je i u pučkim komedijama i to je radio maestralno, ali će svaki iole ozbiljni teatrolog potvrditi da je smijeh, koji ne smjera tek na prvu loptu, u glumi najteže postići. Primjerice, u kazališnoj školi francuskog komičara Jacquesa Lecoqa studenti su se najviše mučili onda kada bi on sjeo pred njih, sa zahtjevom: „Nasmijte me.“ Potočnjak je to radio tako lako, pitko i bravurozno, i to znaju svi koji su ga u tim ulogama gledali. Bio je savršen spoj talenta i šarma i idealna kombinacija govora, geste i glumačke energije, a u trenucima tog njegovog veličanstvenog pretjerivanja u komedijama on je bio kralj, a ne seoski zabavljač. Kulturna predstava *Buba u uhu*, prema komadu Georges Feydeaua sredinom 80-ih, zagrebačkog Satiričkog kazališta Jazavac (danas Kerempuh), u kojoj je Potočnjak glumio portira u hotelu

„Vragolasta maca“, predstavljala je pokaznu vježbu vrhunske glumačke komike, a ulaznice se nisu mogle dobiti tjednima unaprijed. Potočnjak je snagom svog glumačkog nerva uvijek bio sjajan u ozbiljnim komadima, ali humor, često onaj crni, bilo je njegovo glavno oružje, a komedija, često ona tragična, bila je njegov prirodni prostor. Takav prostor, kao neki laboratorij duhovitosti, Potočnjak je pronašao osnivajući sa Zlatkom Vitezom putujuću Glumačku družinu Histron, koja je u 70-ima i 80-ima - sjetimo se samo bravurozne *Hist(ori)jade* - s njim živjela svoje najbolje godine.

Rođen je Pakracu 1946. godine, u obitelji oca pravnika i majke učiteljice. Nakon završene srednje škole prvo je u Zagrebu upisao brodogradnju, ali onda je okrenuo glavu na drugu stranu: u njemu je čučala majčina ljubav prema literaturi i kazalištu. Već krajem 70-ih vidjelo se da se radi o glumcu izvan uobičajenih okvira, kojeg je čak jedan Pero Kvrđić proglasio svojim nasljednikom. Tada, igrajući s Božidarom Alićem u predstavi *Kralj Gordogan*, i izgovarajući kao od šale te nadrealističke i

nerazumljive rečenice Radovana Ivšića, digao je na noge čitav Teatar &TD i dobar dio hrvatske kazališne javnosti. Usput treba reći da je u doba kontroliranog socijalizma ova predstava u režiji Vlade Habuneka bila čudo neviđeno modernog europskog teatra. U takvoj predstavi na vrhu jezika vremena i „izvan sistema“ lokalne politike i kulture igrao je Žarko Potočnjak. Poput Kvirgića, Potočnjak je bio nenadmašan scenski slikar tih malih ljudi, nemogućih *luzera* s ruba, marginalaca s viškom pameti i humora i obješenjaka ispod vješala koji se rugaju ovom svijetu. Upravo onom svijetu koji je danas došao do tog mračno zlatnog doba i koji je Potočnjak rezigniran napustio.

Potočnjak je dobio nagradu Gavellinih večeri, igrajući starog slugu u predstavi *Ivanov*, ne izgovorivši u njoj ni jednu riječ, ali tu nagradu dobili su svaki Potočnjakov mišić i gesta koji su igrali na sceni. Publika nije skidala pogled s ovog nijemog, tihog i tužnog klauna. Igrao je i u Čehovljevoj jednočinki *O štetnosti duhana*, čovjeka koji drži predavanje o istoj temi, neprestano puši i neprestano kašlje i zapravo priča osobnu tužaljku o vječnim mukama sa svojom ženom, o prolaznosti vremena i o svom promašenom životu. Čarobno. Igrao je u oko 150 kazališnih premijera, u ulogama za koje je višestruko nagrađivan, između ostalih prestižnom Nagradom hrvatskog glumišta i Dujšinovom nagradom. Snimio je 25 igranih filmova i glumio u desetak zapaženih TV serija. Bio je tipično urbani zagrebački glumac, iznimno duhovit po vokaciji i ozbiljan u karakternim ulogama kada je tre-

balo, recimo u rangu današnjeg Ozrena Grabarića ili nekadašnjeg Mladena Budiščaka. Važna i dramatična etapa u životu Žarka Potočnjaka bile su rane devedesete. Tada je Potočnjak kao dobrovoljac otišao u rat. Prikjučio se 106. brigadi protuzračne obrane Zbora narodne garde na prvoj liniji bojišta na osječkom području. U taj rat otišao je onda kada je stanje na ratištu bilo krajnje neizvjesno i onda kada su iz njega mnogi željeli pobjeći. Otišao je ne zato što bi bilo koga mrzio, jer bi to bilo potpuno nespojivo s njegovom prirodom, nego je otišao zato što je vjerovao da se bori za pravu stvar – za svoju domovinu.

Zagrebačko i hrvatsko glumište u posljednjih 50 godina jednostavno se ne mogu zamisliti bez Žarka Potočnjaka, jednako kao ni bez jednog Fabijana Šovagovića, Pere Kvirgića ili Mije Oremović, Relje Bašića i sličnih velikana. U kući slavnih hrvatskog glumišta jedno mjesto zasigurno pripada Žarku Potočnjaku. Zato toliko bole njegove riječi u tom posljednjem intervjuu, koje ne govore samo o Potočnjakovoj razočaranosti, nego i o svijetu u kojem živimo:

„Ne odlazim zbog mladih generacija, već jednostavno zbog situacije u kojoj su se našli kazalište i film. U glumi smo trenutačno na jednoj četvrtini onoga što su nekada radili veliki hrvatski glumci, o kojima su se pisali eseji i knjige. Sada je to takvo rasulo da ne vjerujem da će se u idućih četiri-pet godina išta poboljšati i zato ne želim više imati posla s time. Radije ću doma čitati knjige...“

Agata Juniku

U utrobi BADco.-a

> Una Bauer:

VJEŽBANJE NEMOGUĆEG

Centar za dramsku umjetnost, Umjetnička organizacija OAZA, 2021.

NO
VE
KNJI
GE

Kad sam pozvana da pišem ovu recenziju, ostala sam načas zatečena, bolje reći zbunjena, iz nekoliko razloga: jer je knjigu *Vježbanje nemogućeg* napisala moja prijateljica, jer je ta knjiga o izvedbenom kolektivu čiji su članovi također moji prijatelji i/ili vrlo dragi poznanici i, napokon, zato što sam već napisala jedan vrlo kratak, ali gust, prilično panegirički uvid koji je objavljen u samoj knjizi. Doduše, oduvijek sam vrlo nesklona toliko forsiranom konceptu takozvane objektivnosti u javnom diskursu – jer taj koncept implicira da o svemu i baš uvijek postoje dva ili više jednakovrijedna stava/mišljenja, pa je onda *istina* tobože *negdje po sredini*, jer krivo podrazumijeva da su apolitična i neideologizirana pozicija doista moguće, jer često maskira (osvijestenu ili neosvijestenu) pristranost do granica karikaturnosti. Ukratko, jer je objektivnost uvijek *takozvana*, fingirana ili čak posve lažna. Ipak, prvi refleks mi je govorio da je, ako ne neu-mjesno, onda bar neuobičajeno i neobično pisati recen-

ziju o nekome ili nečemu, za koga ili što gajimo ne samo profesionalnu, nego i privatnu jaku naklonost.

Na to da nam je refleks straha od *subjektivnosti* i *pristranosti* – koje često sami sebi prevodimo kao problematične osobine/pozicije, ako želimo razviti i pokazati kritičku distancu – kao mislećim bićima nekako (iznutra ili izvana) upisan, podsjetila me i situacija s proljetne promocije, kada me moderatorica Hana Sirovica pitala što mislim o „naklonosti“ autora spram umjetnika/ umjetničkog materijala koji obrađuje, je li ona uteg ili odskočna daska za, u ovom slučaju, teatrološko istraživanje. Naime, Una Bauer napisala je knjigu intervjuua o radu BADco.-a, koji profesionalno prati od osnutka 2000., čijoj je umjetnosti i intimno vrlo naklonjena, a članovi ovog izvedbenog kolektiva su joj, također, prijatelji. I, s obzirom na to da je u razgovoru s njima napisala knjigu, ovom prilikom i bliski suradnici. Dakle, pitanje posve umjesno. Sjećam se da sam prvo pomislila: Pa kako drukčije? Time sam si također osvijestila činjenicu da sam i sama uvijek razgovarala s ili pisala o umjetnicima (i radovima) kojima sam jako naklonjena. Naprosto, čini mi se vrlo organskim impulsom to da poželimo pisati o nečemu što nam se intelektualno i afektivno dopada, što nam je važno, izazovno, zanimljivo. Dakle, o nečemu što već dobro poznajemo, o čemu dugo razmišljamo. To je, dakako, svojevrsni luksuz koji si mnogi na svom profesionalnom putu ne mogu iz ovih ili onih razloga priuštiti, ali ako tu privilegiju već imamo, iz nje treba izvući maksimum - što, na mnogo razina, podrazumijeva i višak angažmana. Biti blizu nekome, i to dugo, nije nimalo lako i jako je obavezujuće. Utoliko, koliko god možda zvuči paradoksalno, Una Bauer zadala si je velik i kompleksan zadatak.

Pošla je od vlastite radoznalosti, od želje da pokuša uhvatiti *ono nešto* za što je uvijek imala osjećaj (ili možda fantazam?) da joj kao gledateljici u predstavama BADco.-a izmiče, jer joj je ta „njihova konceptualna i afektivna neuhvatljivost“, kako piše u uvodu, upravo ono što ju je njihovoj umjetnosti privuklo. Bauer tu „neu-